

Asger Berthelsen

DE FØRSTE FEM ÅR

Om etableringen af faget geologi ved Århus Universitet

INDLEDNING

Da Geologisk Institut ved Århus Universitet i 1986 fyldte 25 år, markeredes det bl.a. ved udgivelse af bogen "GEOLOGI i Århus 1961-1986" (Larsen 1986). Foruden et dediceret eksemplar, som professor Gunnar Larsen venligst sendte mig, modtog jeg fra redaktøren af DGFs Årsskrift et eksemplar til anmeldelse. "Den skriver du, når du er gået på pension", tænkte jeg uden at realisere, at man ofte får endnu mere travlt som emeritus. En egentlig anmeldelse er tiden nu for længst forpasset til, men jeg har i det følgende essay søgt at berette lidt om det, jeg kan huske og har kunnet grave frem fra de første fem år. Opspillet til, og de første fem års geologi i Århus hører med til historien, for ligesom et barn bliver præget kraftigt i sine første år, var det også tilfældet med det nye geologiske institut, og hvis ikke en af "forældrene" i tide fortæller om dets "fødsel" og "opvækst", huskes dette kun sporadisk.

DE FØRSTE FORSØG

Det naturvidenskabelige fakultet ved Århus Universitet blev oprettet d. 20. august 1954 på initiativ af professor i matematik Svend Bundgaard (fra det økonomisk juridiske fakultet), professor i geografi, dr.phil. Johannes Humlum (fra det humanistiske fakultet), og professor i kemi, dr.phil. Hakon Lund samt professor i fysik, dr.phil. Sven Werner (begge fra det medicinske fakultet). Samme år udpegedes Hakon Lund (dekan) og Johannes Humlum til medlemmer af et udvalg til forhandling med Danmarks geologiske undersøgelse" (DGU-udvalget). Dette udvalg synes dog aldrig at have barslet med en betænkning. Det oplyses lakonisk i Aarhus Universitets Aarsberetning fra 1958, at de århusianske medlemmer "*har bestået*" af professorerne Hakon Lund og Johannes Humlum, men intet om resultatet af udvalgets arbejde.

Det var dengang på tale, at DGU, som var ved at sprænge rammerne i det gamle rådhus i Charlottenlund, skulle flytte til Århus. Det var i så fald en nærliggende tanke, at det nyoprettede fakultet drog nytte af den geologiske ekspertise, DGUs statsgeologer besad. Lederen af DGUs brunkulsafdeling, statsgeolog dr. phil. Keld Milthers (1907-1960), havde iøvrigt i flere år som rejselektor givet bifagsundervisning i geologi for et antal kulturgeografistuderende ved det humanistiske fakultet. Men Keld Milthers blev i 1958 alvorligt syg, og DGUs pladsproblemer løstes på anden måde, idet det ekspanderende borearkiv og brunkulsafdelingen d. 1. januar 1958 flyttede til annekset, "Taffelbay", på Tranegårdsvej i Charlottenlund (jfr. Rasmussen 1988:28-29).

Efter nedlæggelsen af DGU-udvalget nedsattes imidlertid et nyt udvalg "vedrørende udbygningen af den naturhistorisk-geografiske faggruppe ved Å.U.", bestående af professorerne T. Bøcher og A. Noe-Nygaard (KU) og S. Bundgaard, J. Humlum, H. Lund (ÅU) samt museumsdirektør

H.M.Thamdrup. Udvalget afgav den 3. februar 1958 en udførlig beretning med forslag om, hvorledes faggruppen tænkes udbygget. Den 22. april s.å. blev Naturhistorisk Museums direktør, dr.phil. H.M.Thamdrup, formelt knyttet til fakultetet som stemmeberettiget medlem, og han udnævntes i 1959 til professor i zoologi. Hermed skabtes den første kim til en naturhistorisk-geografisk faggruppe, bestående af to markante, og meget forskellige personligheder. Da jeg senere fik Thamdrup og Humlum som kolleger, hændte det, at jeg i tankerne kaldte dem Hamdrup og Tumlum. Thamdrup var meget åben og en energisk planlægger og dygtig administrator; Humlum var mere enegænger, og for at opnå hans tilslutning til en plan, var det sommetider klogt at forslå det modsatte. Han var blevet professor som 32-årig i 1943, og havde i 11 år været medlem af det humanistiske fakultet.

DET FØRSTE PROFESSORAT

Det var formodentlig udvalgsberetningen af d. 3. februar 1958, som i 1960 fik mig til at søge til Århus. Det første professorat i geologi i Århus blev optaget på finansloven for 1960/61, og da ansøgningsfristen udløb den 25. juni 1960 var der indkommet ansøgninger fra mag.scient. Bent Eske Koch, mag.scient. Henning Sørensen, dr.phil. J.C.Troelsen og dr.phil. H. Wienberg-Rasmussen. Jeg havde ikke søgt, men må have kendt til opslaget, for jeg kan huske, at min kone fortalte, at Henning Sørensens kone engang i foråret lod falde en bemærkning om, "når nu Henning bliver professor i Århus,...". Jeg ved også, at Sussi lidt ironisk svarede, at det kunne da godt tænkes, "for Asger har jo ikke søgt!".

Ansøgningsfristen var udløbet, da jeg en af de sidste dage i juli kom tilbage fra Grønland for at deltage i Den Internationale Geologkongres i København. Men da jeg havde talt med en af ansøgerne, museumsinspektør, dr. phil. Henning Wienberg-Rasmussen, beluttede jeg mig for også at søge det nye professorat i Århus. Jeg ringede straks til professor Thamdrup og spurgte, om en forsinket ansøgning ville blive taget i betragtning. Jeg var jo lige kommet hjem fra Grønland....o.s.v., undskyldte jeg mig med. Svaret var positivt; bedømmelsesudvalget var ikke nedsat endnu. Så jeg satte mig med og skrev i løbet af en halv time i frokostpausen en ansøgning til Kongen i én spalte på et folieark, der var foldet på langs, og postede brevet på vej til kongressen, som holdtes i Polyteknisk Lærestalts lokaler på Østervold 10. Jeg fulgtes med min jævnaldrende svenske kollega, dr. Maurits Lindström, som spurgte mig, om jeg var klar over, hvad jeg gjorde ? Jeg kunne jo risikere at få jobbet! På det tidspunkt kendte jeg ikke til, at det i akademiske kredse i Sverige var almindeligt at benytte en eventuel indstilling til et professorat til at opnå bedre aflønningsforhold, hvor man allerede var ansat.

Men selvom Wienberg havde sagt: "Nu bliver du jo snart doktor Berthel, så kan du jo også søge Århus", så var det mere i protest end i forventning og forhåbning om at få jobbet, at jeg sendte ansøgningen. For Wienberg havde også fortalt mig, at han havde set en skrivelse fra fakultetet i Århus, underskrevet bl.a. af A. Noe-Nygaard, hvori dr. Johannes Troelsen omtaltes som den eneste geolog, der kunne tænkes at være kvalificeret til et professorat i geologi ved Århus Universitet. Det må have været den ovenfor omtalte udvalgsberetning af 3. februar 1958, som Wienberg havde fået fåt i, da han var i Århus for at "se på forholdene", før han selv søgte. Det gjorde utvivlsomt ondt, da Wienberg opdagede, at Noe-Nygaard, Mineralogisk Museums direktør, nok kunne bruge ham som museumsinspektør, men ikke ville betro ham et professorat i Århus.

Selv brød jeg mig heller ikke om at være blevet diskvalificeret på forhånd af Noe, uanset det var sket 2 1/2 år tidligere, og fordi Noe havde helt andre planer for min fremtid; jeg var udset til at arbejde for Grønlands Geologiske Undersøgelse. I stedet for at være en brik i Noe's spil, valgte jeg, at spille ud selv. Jeg havde nogle måneder forinden indleveret min disputats. Det var dog lidt af en tilfældighed, at jeg overhovedet fik muligheden for at indsende min forsinkede ansøgning.

De forudgående måneder havde jeg været på feltarbejde i Ivigtut-området og var rejst tidligt hjem sammen med min chef, GGU's daglige leder, magister Knud Ellitsgaard Rasmussen, da jeg skulle holde foredrag ved Geologkongressen. Vi var sejlet til Narssarssuaq, og skulle flyve herfra til Søndrestrøm med en af Marinens Catalinaer. Der var imidlertid kommet en dansk civil flyveleder på den gamle amerikanske base, og vi blev efter en del forvirring anbragt i en slags venteværelse, hvor vi ville få besked, når der blev klar til afgang. Da vi havde ventet godt en time, blev jeg dog heldigvis utålmodig, og vi tog sagen i egen hånd. Vi fandt en jeep udenfor med en grønlandsk chauffør og "befalede" ham at køre os ud til startbanen.

Og dér stod Catalinaen med opstartede motorer. Trappen var trillet væk, og døren lukket. Vi fik jeepen til at køre tæt op, så vi stående på køleren kunne "banke på". Vi nåede at kravle ombord, inden motorerne brølede op, og flyet rullede ud ad startbanen. I Søndrestrøm gik det planmæssigt, SAS-flyet var ikke forsinket. Sådan er der så mange tilfældigheder. Hvis det ikke havde været for min utålmodighed i Narssarssuaq og Wienbergs forargelse, havde jeg ikke puttet en stor brun konvolut med et brev stilet til Kongen i postkassen ved DSBs gamle gardarhusarkaserne på hjørnet af Sølvgade og Øster Voldgade. Solen skinnede den dag.

Det gjorde den også den marts morgen det følgende forår, da der kom søndagsbrev fra fakultetet i Århus med bedømmelsesudvalgets indstilling, dateret den 12. marts 1962. Udvalget havde ingen medlemmer fra Københavns Universitet, men to fra fakultetet, professorerne H.M. Thamdrup (zoologi) og Mogens Rudkøbing (astronomi) og to fra Oslo Universitet, professorerne Tomas Barth (mineralogi) og Leif Störmer (historisk geologi).

Det var nok mit held. Ellers havde udvalget i sin indstilling af 12. marts 1961 næppe konkluderet, "at dr. Berthelsenhar vist størst iverigdom og størst selvstændighed i valg og udformning af sine videnskabelige arbejdsopgaver"... og enigt indstillet mig til det opslåede professorat i geologi ved Aarhus Universitet (dateret 12. marts 1961). Vi jublede i det lille rækkehus i Nærum. Tidligere samme morgen, havde professor Thamdrup ringet og ønsket til lykke, men det var først, da søndagsbrevet kom, at vi for alvor turde tro på det.

Jeg havde nogle uger forinden opsagt mit job som konstitueret statsgeolog ved Grønlands geologiske undersøgelse, og var "trådt tilbage" til min stilling som amanuensis ved Københavns Universitets Mineralogisk-Geologiske Institut, hvorfra jeg havde været "udlånt" til Grønlandsministeriet. Min kone Sussi støttede mig i denne svære beslutning, selvom den ville betyde en mærkbar lønnedgang. Jeg regnede med højst at have 10-25 % chance for at blive indstillet til professoratet. Jeg var den yngste (32 år) blandt ansøgerne, og selvom jeg havde forsvaret min disputats kort før jul 1960, havde jeg ikke indtryk af at professorerne og mine kolleger i København anså mig for at være nogen særlig oplagt kandidat til stillingen.

"Du har da haft fornøjelsen af, at være den, der blev indstillet først", sagde en af mine GGU kolleger, da en af de andre ansøgere klagede over indstillingen. Det hedder sig "én gang Grønland - altid Grønland", men jeg havde ikke lyst til at tilbringe sommer efter sommer adskilt fra familien. Min beslutning om at forlade GGU var næppe populær, selvom Noe-Nygaard accepterede den. Fra min tidligere chef, magister Ellitsgaard fik jeg "ingen er uerstattelig" med på vejen.

Det føltes derfor som en befrielse, da fakultetet d. 12. april efter at have foretaget mindre ændringer opretholdt indstillingen, og da universitetsbestyrelsen senere meddelte, at jeg var ansat som professor i geologi fra 1. maj. De næste fem år blev meget travle, og jeg fik virkelig noget at leve op til. Jeg kom på den første prøve, da jeg på vej til det første fakultetsmøde i Århus, traf matematikeren, professor, dr.phil. Erik Sparre Andersen i flyet til Tirstrup. Han talte ikke særlig højt og flymotorerne larmede. Jeg erfarede senere, at Sparre Andersen var kendt for i sine forelæsninger hele tiden at springe flere led over, når han gennemgik et bevis; dem måtte studenterne da selv kunne tænke sig til. Da jeg i flyet kun opfattede halvdelen af, hvad jeg blev udspurgt om, blev det virkelig til en intelligensprøve.

TILBAGE I ÅRHUS

Det viste sig, at min nye arbejdsplads kun lå et par hundrede meter fra, hvor jeg havde tilbragt mine første fem år i en mindre villa på hjørnet af Langelandsgade og Ærøgade. Dengang lå der en stor eksercerplads på den anden side af Langelandsgade, og jeg stod tit ved havelågen og gjorde honnør til forbipasserende soldater - og blev meget stolt, hvis honnøren blev gengældt. Nu havde militæret gjort plads for et stort nyt Kemiske Institut, og her fik det nye fag, geologi, som lå tildelt en etage i en af fløjene. To store øvelselokaler og flere to- og et-fags laboratorier eller arbejdsværelser; der var vist også stinkskab i det, jeg valgte som kontor.

Sommeren 1961 stod i forberedelsernes tegn. Der blev skrevet ansøgninger til Undervisningsministeriet, hvor den da endnu magtfulde kontorchef Vagn Jensen residerede, om bevilling til indkøb af mikroskoper, hamre, kompasser, laboratorie- og kontorudstyr. Jeg søgte også en tjenestebil, en folkevognsbus, men fik afslag, for hvad en bil var, kunne alle i finansudvalget forstå. Den blev dog bevilget senere, da jeg belært af erfaringen søgte om "et ambulantlyt laboratorium med UV-udstyr".

Med professoratet fulgte bevilling til 1 overenskomstlønnet amanuensis og 1 ikke-videnskabelig assistent. Det var på det tidspunkt ikke til at opdrive en dansk geolog, som ville flytte til Århus for at blive amanuensis. Til alt held meldte en amerikansk, og dansk gift, geolog af kroatisk afstamning, Ivan Madirazza, B.Sc., sig som ansøger. Han blev ansat per 15. juli 1961, så vi var to til at tage imod de første studenter, da semesteret startede lidt forsinket d. 20. september. Der kom fire cand. scient. studerende, som fulgte den nye studieordning af 1960, og desuden to kulurgeografistuderende, som skulle have særundervisning til bifag i geologi.

Der var flere ansøgere til den ikke-videnskabelige stilling. Det var på det tidspunkt endnu attraktivt at være ansat ved universitetet, og jeg var så heldig at få ansat en yderst kompetent sekretær, fru Randi Nielsen, som havde arbejdet for direktøren ved Ceres bryggeri. Når det sidste nævnes, skyldes det, at Randi Nielsens gode forbindelse til Ceres i høj grad kom det V. Nordiske

Geologiske Vintermøde (8.-10. januar 1962) til gode. Uden denne kontakt, var vintermødets 218 deltagere næppe blevet inviteret på en aftenrundvisning på Ceres med prøvesmagning. Det blev en aften, som deltagerne huskede.

Komiteen for Vintermøderne, hvori bl.a. Tom Barth (Oslo) og A.Noë-Nygaard havde sæde, havde overdraget arrangementet af dette møde til det nye institut i Århus, for at det kunne præsentere sig, og det lykkedes. Randi, som dengang vist nok mest blev kaldt fru Nielsen, arrangerede fællesfrokost i kemisk kantine, og de fire cand. scient. studerende fungerede som auditoriebetjente. I lånte lokaler på Kemisk Institut og Naturhistorisk Museum holdtes ialt 59 foredrag og flere gruppemøder. Ceres havde også doneret øl, så vi kunne indføre en ny tradition ved Vintermødet. Alle foredragsholdere, som overholdt taletiden, fik på stedet en Ceres "Top" i præmie.

MILDE GAVER

Når det var muligt at starte undervisningen i krystal- og mineralbestemmelse op allerede det første efterår, og i bjergartsbeskrivelse det følgende forår, skyldtes det, at instituttet umiddelbart efter oprettelsen fra Naturhistorisk Museum fik overdraget betydelige mineral-, fossil-, og bjergartssamlinger, som oprindeligt var skænket af lektor Mathias Møller. Overlærer Schultz Christensen (Lemvig) donerede også sine samlinger. Det bør i denne forbindelse nævnes, at lektor Mathias Møller ved Århus Katedralskole på flere måder har sat sig spor i dansk geologi. Det var hans undervisning, der inspirerede min lærer, professor A.Noë-Nygaard, til at studere geolog. En noget ældre Mathias Møller gav mig min første geologiske "vision", da jeg som dreng sammen med min fader deltog i en ekskursion arrangeret af "Naturhistorisk Forening i Århus". Da vi stod ved slugterne ved Vedslet Kirke og så ud mod Skanderborg Søerne, beskrev Mathias Møller meget malende, hvordan der her engang havde ligget en kilometertyk østjydsk Indlandis, og jeg prøvede i tankerne at stable vores flagstang i Hovedgård 100 gange ovenpå sig selv op under den blå sommerhimmel. Min første geologiske afhandling (1949) handlede iøvrigt om ledebloktællinger foran og bagved "Mathias Møllers israndslinie" (Møller, 1927).

Det nyoprettede Geologiske Institut modtog også kassevis af bøger og særtryk fra enkeltpersoner og institutioner i ind- og udland, og en bibliotekar fra Statsbiblioteket var os behjælpelig med at registrere dem. Han var sikkert en dygtig humanist og blev da også senere professor ved Odense Universitet, men jeg husker tydeligt hans forundring over, at vi samlede på fremmedsprogede særtryk og tilmed kendte forfattere til dem. Det var første gang jeg noterede mig den forskel, der kan være på humanister og naturvidenskabsmænd.

For at kvittere for de mange gaver instituttet modtog, udsendte instituttet i 1963 en "Report of the first two years activity of the Department of Geology at Aarhus University". Måske fordi der heri omtaltes, at instituttets stab i efteråret 1962 havde arrangeret et kursus i geologi for Folkeligt Oplysningsforbund og iøvrigt havde holdt adskillige Folkeuniversitetsforedrag rundt om i landet, modtog jeg en indbydelse (med billet og *indrejsevisum*) til at forelæse ved et geotektonisk kollokvium ved Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin (DDR). Ankommet til Østberlin afleverede jeg mit pas, men fik det udleveret igen sammen med et udrejsevisum. Det var både fagligt og kulturelt set et meget interessant besøg, og kontakten blev opretholdt. Den gav mulighed for via tysksproget litteratur at følge med i, hvad der skete

indenfor geologien i Østlandene. Ellers var instituttets kontakter "vestligt" orienterede.

"DE TRE" OG KOORDINATIONSUDVALGET

Min første tid i Århus fungerede jeg også som rejselektor i strukturgeologi og tektonik ved Københavns Universitet og tog Københavnsbåden hver tirsdag aften for at returnere torsdag morgen. Det var nok en ekstra arbejdsbelastning, men også særdeles nyttigt. Det gav mig mulighed for at opretholde nær kontakt med de tre geologiprofessorer i København, hvad var altafgørende for at komme videre med udbygningen af faget i Århus. Der var nemlig på Undervisningsministeriets foranledning blevet nedsat et "Koordinationsudvalg" med repræsentanter fra fakulteterne i København og Århus, og for at få en udbygningsplan igennem dette "nåleøje", måtte jeg være sikker på støtte fra Noe og Rosenkrantz. Sagde de to ja, gjorde Chr. Poulsen det også.

København oplevede først i 60'erne en kraftig studentertilgang og havde stort behov for udbygning, så det var mere reglen end undtagelsen, at Rosenkrantz, den egentlige "ideolog" blandt "de tre", bemærkede, at det fagområde måtte Århus skam godt få udbygget, bare det først var blevet etableret i København. Også i tiden efter mag.scient. Erling Bondesens udvævnelse i det lektorat, jeg havde varetaget som rejselektor, opretholdt Noe og jeg god kontakt; Noe var censor ved Geologi 1 eksamen i Århus, og jeg i København. Efterhånden som Geologisk Institut i Århus kom op at stå og begyndte at aflaste København, blev det lettere at "dele Bolsjerne",

ARBEJDET I DET UNGE FAKULTET

På det "hjemlige" fakultetsplan måtte der også "kæmpes", ikke mindst efter at Kampman havde gennemført den første "helhedsplan" (sparerunde). Der måtte nu argumenteres ekstra godt for at få nye stillinger accepteret af koordinationsudvalget, godkendt af fakultetet og fremsendt til ministeriet. Med indskrænkede økonomiske rammer var det ikke muligt samtidigt at udbygge de biologiske fag og geofagene. En af delene måtte vente og "nøjes" med udbygning til forprøveniveau, så Århus-studerende var henvist til at læse 2. del i København. Hvis de igen ville skifte studiested, kunne de så afvikle specialet i Århus. Jeg var fast besluttet på, at det nye geologiske institut ikke skulle blive et forprøveinstitut.

Det var dog ikke så ligetil at få udbygningen af geologien fremmet. Humlums støtte var af tvivlsom værdi, og den dygtige taktiker Thamdrup, som i begyndelsen havde hjulpet mig meget, tog nu naturligt nok de biologiske fags side. Ved fakultetsmøderne blev det derfor tit matematikerne, fysikerne, astronomen og kemikerne, der blev tungen på vægtskålen. Her havde en "junta", hvis kerne bestod af matematikeren Svend Bundgaard og fysikeren Povl Kristensen, også kaldet Pablo, stor indflydelse. Det tog flere år at samle en ligeværdig "opposition". De professorale fakultetsmøder blev for øvrigt altid holdt om aftenen, og de, der tålte stærk kaffe og tobak, gik ikke sjældent af med sejren. Sammenlignet med de københavnske fakultetsmøder, som jeg oplevede 1966-68, var der betydelig mere åbenhed i Århus.

Før og efter fakultetsmøderne, blev dagsordenens forskellige punkter også diskuteret uformelt med de videnskabelige medarbejdere, når vi spiste frokost sammen i kemisk kantine, så det "professorvældet" var en slags oplyst enevælde. Ved fakultetsmøderne blev problemerne diskuteret grundigt, og beslutningerne blev truffet uden afstemning, undtagen når det gjaldt

indstillinger til professorater, hvor den Kgl. Anordning foreskrev hemmelig afstemning. I årene 1961-1966 indstillede fakultetet 13 nye professorer til ansættelse, hvoraf to, begge udlændige, trak sig efter indstillingen. I disse sager holdt fakultetet kvalitetsfanen højt. Det hændte tilmed i 1965, at to flertalsindstillinger om ansættelse af professorer blev forkastet, og det krævede trods alt, at tre fjerdedele stemte imod. Det skabte kold luft mellem Humlum og mig.

BYGGERIET STARTES OP

Professor Thamdrup havde kort efter min tiltræden overtalt mig til at afløse ham som medlem af Århus Amts Fredplansudvalg, og det viste sig at være til geologiens fordel. Da kontorchef Vagn Jensen, som var stærkt interesseret i fredningsarbejdet, i efteråret 1962 besøgte det nyindrettede Kemiske Institut, kom rundvisningen med nogle af mine kemiske kollegers stiltiende sanktion til at omfatte et visit på den etage, der husede det lille Geologiske Institut. Og "helt tilfældigt" lå den nye "Fredningsplan for Århus Amt" fremme på et reolhjørne, hvor Kontorchefen ikke kunne undgå at se den. Det virkede; Vagn Jensen tog mig om albuen og trak mig til side; kontakten var etableret. Det resulterede i et møde d. 4. december 1962 med kontorchef Vagn Jensen og rektor, professor, dr.phil. H. Bach, om opførelse af et geologisk institut. Jeg fremsendte d. 30.4.1963 en detaljeret "Dimensioneringsanalyse af Geologisk Institut, Aarhus Univesitet", og den 11. november s.å. anmodede universitetet om en bevilling til detailprojektering af instituttet, som tænktes placeret på et hjørne af det militære areal umiddelbart vest for universitetsparken.

Efteråret 1963 udarbejdede Geologisk Institut et skitseprojekt for 1. etape af byggeriet, og den 12. marts 1964 tiltrådte Finansudvalget at der på tillægsbevillingsloven for 1963-64 optoges kr 88.900 til detailprojektering af 1. etape af byggeriet, omfattende ca. 1300 m² bruttoetageareal og med en anslået byggeudgift på knapt 2 millioner. Den første million til byggeriet blev bevilget over finansloven for 1964-65, og en byggegrund på et areal ved Høegh Guldberggades Kaserne blev overdraget fra Forsvarsministeriet til Universitetet. Fra og med 1. april 64 deltog Geologisk Instituts bestyrelse aktivt i detailprojekteringen. Til midlertidig afhjælpning af geologiens lokalemangel, erhvervede Universitetet endvidere en af "professorboligerne" (Katrinebjergvej 5) i den anden ende af universitetsparken i februar 1964.

Så vidt så godt. I universitetsåret 1964-65, hvor professor, dr.phil. E. Hammershaimb havde afløst professor H. Bach som rektor, videreførtes projekteringen, og der blev afholdt licitation på 1. etape af det nye geologiske institut. Byggesummen opgjordes nu til 2.438.000 kr. Men der var hurdler undervejs, for der var andre, der havde kig på det areal forsvarsministeriet havde overdraget til opførelse af et geologisk institut. Professor Thamdrup, som både var medlem af et internt universitetsudvalg "til drøftelse af en samlet plan for universitetets videre udbygning" og et ministerielt nedsat "Udvalg vedrørende Aarhus Universitets arealproblemer", arbejdede ihærdigt for "et bytte", så de biologiske fag overtog arealet ved Høegh Guldberggades Kaserne, mod at geologien fik lovning på en større byggegrund på det af Århus kommune ejede "Kolonihaveareal", som lå på den anden side af Langelandsgade, udenfor universitetsparken. Jeg husker tydeligt, at jeg den sommer måtte afbryde mit feltarbejde i Nordnorge to gange og rejse hjem til Århus for at sikre mig, at den elskværdige rektor Hammershaimb ikke lod sig overtale til at godkende et sådant "bytte". Efter 1966 var jeg censor i Geologi i Århus i 20 år, og hver gang jeg stod af SAS-bussen ved stoppestedet ved Langelandsgade, lå kolonihavehusene der stadig!

INSTITUTTETS FAGLIGE VÆKST

I 60'erne, hvor bevillingerne næsten automatisk fulgte studentertallet, søgte det unge naturvidenskabelige fakultet i Århus aktivt at tiltrække studerende ved i hver påskeferie at arrangere en besøgsdag for landsdelens gymnasieelever, hvor de forskellige fag holdt præsentationsforelæsninger. Da geologien kom med, valgte jeg at gennemgå "silikatmineralernes strukturer og den geologiske cyklus" ud fra devisen, at hvis det *emne* kunne lokke studenter til, ville det nok blive nogle kvikke hoveder, som var værd at arbejde med. Det holdt faktisk stik; der blev dengang ført statistik over, hvilke eksamensgennemsnit de nye studerende, der meldte sig til de forskellige fag, havde opnået, og her placerede geologien sig pænt. Da der i 1962 meldte sig 40 studerende til den naturhistorisk-geografiske faggruppe, arrangeredes med professor Thamdrup som promotor et fælles ruskursus, som afholdtes på Århus Universitets kursusejendom, Sandbjerg Gods, ved Als Sund. Her vågnede både lærere og studenter op hver morgen som Jeppe i baronens seng, og efter morgenmad i den guldrandede rokokosalon kunne vi på mindre end en time køre over tre israndslinier. 10 ud af 1962 studenterårgangen valgte geologi som hovedfag.

Det var ikke blot studentertallet der voksede; det lykkedes efterhånden også at få den faste videnskabelige stab ved Geologisk Institut forøget. Der var heldigvis nogle jyder, som gerne ville "hjem" til Jylland. Ellers benyttede jeg udenlandske kontakter til at få opsporet kvalificerede ansøgere. Den 1. 6. 1962 blev mag.scient. Eske Koch, født i Ålborg og uddannet i København, ansat som afdelingsleder, fra 1.7. s.å. tillige som lektor i exogene processer og Danmarks geologi. Ved ansættelsen lovede han at tage studiet af de jyske brunkul op, og det løfte blev sandelig holdt, selvom jeg nåede at forlade Århus forinden.

En stilling som amanuensis-lektor blev d. 1.7. 1962 besat med dr.phil. Feiko Kalsbeek (Leiden), som per 1.6 1965 udnævntes til afdelingsleder. Han reformerede øvelsesundervisningen i mineralbestemmelse og bjergartsmikroskopi og forelæste over exogen geologi. I tilgift til sine gode videnskabelige og pædagogiske kvalifikationer, imponerede Feiko ved at kunne tale flydende dansk efter kun tre måneders ansættelse.

Selv holdt jeg 1. semesters forelæsninger i elementær krystallografi og mineralogi og 4.semesters øvelser i strukturgeologi. Det må være derfor, jeg i 25 års jubilæumsskriftet for Geologi i Århus (Larsen 1986) betegnes som "endogen". Det eneste videnskabelige arbejde, som jeg påbegyndte og afsluttede i Århus var en geokemisk fin-stratigrafisk undersøgelse af Danien-kalken ved Mønsted og Mariager. Jeg valgte at undervise i nogle udvalgte exogene fagområder i håb om at kunne opøve de studerendes evne til at tænke 3-dimensionalt, uanset om det gjaldt "hård" eller "blød" geologi. På det tidspunkt var der ikke megen 3-dimensional tænkning indenfor den "bløde" geologi. Andersen (1931) citeredes stadig som klassikeren vedrørende strømeflejrede sedimenters strukturer. LERmineralogi og karbonatgeologi var i god udvikling, men dynamisk sedimentologi var endnu kun i svøb. Den eksploderede sidst i 60'erne - stort set samtidig med pladetektonikken. I dag er det mærkeligt at forstille sig, at instituttet faktisk blev etableret før pladetektonik teorien vandt frem.

Et eksternt lektorat i sedimentologi og Danmarks undergrund blev d. 1. april 1963 besat med

mag.scient. Gunnar Larsen, som havde hovedstilling ved DGU, indtil han som dr. phil. i 1966 udnævntes til professor i Århus. En elev af Eske Koch og også jyde, mag.scient. Kaj Raunsgaard Petersen tiltrådte en stilling som amanuensis d. 1.10. 1963, og samtidig ansattes dr. Werner Tufar (Wien) som amanuensis i mineralogi og malmgeologi. Med ansættelsen af Kaj Raunsgaard Petersen, som 1.6.1966 udnævntes til afdelingsleder, var dansk phytopalæontologi koncentreret i Århus, og Raunsgaard varetog i flere år som rejselektor undervisningen i denne disciplin ved Københavns universitet.

Vi arrangerede også eksursioner til både prækvartære og kvartære lokaliteter i Jylland. Mønsted kalkgruber, hvor Ivan Madirazza gennemførte en strukturgeologisk opmåling, blev hurtigt en "klassiker", men vi drog også til Bornholm, Stevn og Fakse. Den første 3-dages ekskursion til Bornholm i 1964 startede samme dag som "Københavnernes". Som nogle rigtige Århusianere ankom vi med firtoget, og da Bornholmerbåden først afgik fire timer senere, blev der tid til at inspicere bl.a. Hvids Vinstue. Vel ombord på båden fandt jeg sammen med "de tre", samt Henning Sørensen og Valdemar Poulsen, og efter et par elefanter udbrød den på mange måder "runde" professor Chr.Poulsen: "Tænk, hvad der vil ske med dansk geologi, hvis båden nu går ned". Påvirket af det forudgående besøg på Hvids Vinstue og maritime elefanter fløj det mig ud af munden: "Åh, der skal nok være nogen, der flyder ovenpå".

"DE TRE" I ÅRHUS

Hvad nye professorater angik, lå det lidt tungere. Jeg havde gerne set dr. Johannes Troelsen, der dækkede den vigtige disciplin mikropalæontologisk stratigrafi, som professor i Århus, men han forsvandt til Brasilien som oliegeolog og palæontolog, og "de tre" i København var af den opfattelse, at mikropalæontologien hørte hjemme der. Der måtte derfor, under hensyn til koordinationen Århus og København imellem, tænkes utraditionelt.

I København var besættelsen af et uspecifiseret professorat i geofysik, som alle tilgrænsende fag opfattede som deres, tidligere gået i en særdeles solid hårdknude, som endte med den ulykkelige "Arley sag". Efter dette forfejlede forsøg på at etablere geofysik i København, lykkedes det mig at få tilslutning fra "de tre" til at søge oprettet et professorat i geologi med særligt henblik på *geologisk anvendt geofysik* i Århus. Det blev bevilget og per. 1.maj 1964 udnævntes cand.mag. et mag.scient Svend Saxov som den 2. geologiske professor i Århus. Han tog straks med stor energi opgaven op. Allerede samme sommer afholdtes et kombineret geologisk-geofysisk feltkursus ved Moss i Sydnorge med delvis støtte fra Norges geologiske undersøgelse. Saxov "medbragte" også en moden student, Niels Abrahamsen, som blev instituttets første kandidat, da han året efter erhvervede mag. scient. graden.

Svend Saxovs vidt forgrenede internationale kontakter kom i høj grad udbygningen af Geologisk Institut til gode. Århus blev på kort tid et nordisk uddannelsescentrum for "geologisk tillämpad geofysik". Der indledtes også samarbejde med mineselskabet Sydvaranger A.S. (Oslo), hvorved både lærere og studerende i flere somre fik mulighed for at deltage i geologisk kortlægning og malmeftersforskning i Indre Troms, Nordnorge. Disse aktiviteter fyldte hurtigt professorboligen på Katrinebjergvej 5 fra kælder til loft. Svend Saxov fik også planerne om etablering af et Geologiske Feltlaboratorium ved Mønsted realiseret.

Men det var nær gået galt med geofysikken undervejs. Mine fysikerkolleger i Århus havde nemlig planer om at søge et professorat i geofysik til den matematisk-fysiske faggruppe. De regnede med, at forstavelsen *geo* ville gøre det lettere at få et nyt fysisk professorat bevilget, og de havde en kvalificeret kandidat i kikkerten. Problemet blev dog løst under en frokost med professorerne Jens Linhardt og Mogens Rudkøbing på mit kontor. Vi enedes om at støtte hinanden gensidigt. Fysikerne skulle søge et professorat i "Jordens fysik", jeg et geologisk i "geologisk anvendt geofysik". Det sidste blev bevilget først, og da en "sort hest" fra Sverige fik, men sprang fra Jordens fysik, fortabtes dette professorat. Til gengæld, kunne man næsten sige, lykkedes det den matematisk-fysiske faggruppe i København at få udnævnt dr.phil Henry Jensen som professor i geofysik, og han opbyggede her et bredt fysisk orienteret geofysisk institut.

Det næste geologiprofessorat, som slap gennem "nåleøjet", blev i "kronologisk geologi". Jeg havde da fået kontakt med dr. Johannes Troelsen, som også søgte, men alligevel trak sin ansøgning tilbage, da han med familie var flyttet permanent til Brasilien. Han var også blevet for gammel til at kunne nå at optjene fuld pensionsanciennitet. Endnu en ansøger, min gamle ven fjeldkædeforskeren og conodontspecialisten Maurits Lindström, som da var professor i Marburg, trak sig på strengen, hvorefter bedømmelsesudvalget enigt indstillede dr. philos. Nils Spjeldnæs (Oslo), der udnævntes d. 1. januar 1965 som den sidste af "de tre" i Århus. I mellemtiden var "de tre" i København blevet til "fire" (Noe, Rosenkrantz, Poulsen og Henning Sørensen).

Selvom Johannes Troelsen aldrig kom til Århus, kom mikropalæontologien det dog alligevel, for det lykkedes Nils Spjeldnæs at overtalte dr.philos. Rolf W. Feyling-Hansen (Oslo) til at flytte til Århus som amanuensis-lektor per 1.9 1965. På Svend Saxovs initiativ blev fil. kand. Gustav Lind (Göteborg), som forinden var kommet til Århus som nordisk forskningsstipendiat, d. 15. januar 1966 ansat som amanuensis ved geofysisk laboratium. Hermed var de faste videnskabelige stillinger, som blev bevilget de første fem år, besat. Derudover var flere kandidatstipendiater, amanuensisvikarer og udenlandske stipendiater tilknyttet instituttet, og der kom jævnligt gæsteforelæsere fra ind- og udland.

I denne sammenhæng må ikke mindst professor, dr. Karl Gripp (Kiel) nævnes. Han var som "pensionist" knyttet til instituttet som gæsteprofessor i perioden d. 1.10.-31.12. 1964, aflønnet af midler fra det da endnu ubesatte professorat i kronologisk geologi. Da jeg først fremsatte forslag herom i fakultetet, var der ikke umiddelbar begejstring. En tysker? Men da jeg havde redegjort for, at professor Gripp ikke blot var fagligt særdeles velkvalificeret, men også besad den ekstra kvalifikation at være blevet afskediget som antinazist for først at blive genansat efter krigen, vendte stemningen totalt. Professor Gripps indsats som lærer var uvurderlig. Han forelæste over Jylland geologi og hver uge kørte han på eksursion med sine studenter, og da instituttets begrænsede ekskursionskonto var opbrugt, skænkede han sin løn til universitetet, så ekskursionsaktiviteten kunne opretholdes.

Den ikke-videnskabelige stab voksede stort set i samme takt som den videnskabelige. Efter Randi Nielsen, som var med næsten fra starten, blev Erik Reinholdt Jensen d. 14. 4. 1962 ansat som laboratorietjent, og han blev hurtigt hele instituttets faste ankermand. Her var det dog også nær gået galt. Efter at have interviewet to udvalgte ansøgere, der kom fra samme arbejdsplads, ringede jeg dog heldigvis værkmesteren op, og hans råd viste sig at være guld værd. Det

blev den forlegne, høje ansøger, som fik jobbet. Laboratorietjent "Jensen" blev senere forfremmet til forskningstekniker.

Herefter besattes flere sekretær- og laborantstillinger ved de nyetablerede laboratorier, og en overgang var fraskilte kvinder i flertal, fordi det ved ansættelsen absolut ikke blev betragtet som et minus minus at have forsørgerpligter; snarere tværtimod. Det er mit indtryk, at det, at alle ansættelser skete i henhold til gældende overenskomster, og at hver ansat fik et klart tilhørsforhold til en mindre gruppe, bidrog til at skabe et fornuftigt arbejdsklima ved instituttet. Nok var der forskellige stillingskategorier, og uanset at betjenten kom i bil, afdelingslederen på scooter og professoren på sin Velo Solex, gik vi alle til vores opgaver med samme pionerånd. Naturligvis var der også ballade indimellem, ikke mindst da der kom flere videnskabelige medarbejdere. De var alle velkvalificerede, men havde meget forskelligt temperament. Det lykkedes dog som regel at gyde olie på vandene. Når en perfektionist klagede over et rodehoveds benyttelse af mørkekammeret, truede jeg selv med at bruge det. Så faldt sindene til ro.

TILBAGE I KØBENHAVN

Jeg forlod Århus i sikker forvisning om, at instituttet kunne stå på egne ben, da jeg per 1. august 1966 efter kaldelse tiltrådte et professorat i geologi ved Københavns universitet, hvor jeg efterfulgte Alfred Rosenkrantz. Der var samlet en dygtig stab og 1. etape af byggeriet var i fuld gang. Jeg var som "overløber" ikke til stede ved indvielsen, men har altid med glæde fulgt instituttets fortsatte fremdrift. Den der går sin vej i utide, får tit bagefter skyld for mangt og meget, men sagt med Rolf Feyling-Hansens milde lune: "Slik en betydelsesfuld person var professor Berthelsen likevel ikke".

KILDER:

Aarhus Universitet: Aarsberetninger for årene 1954-1955 til 1965-1966.

Universitetsforlaget i Aarhus.

Andersen, S. A., 1931: Om Aase og Terasser inden for Susaa's Vandomraade og deres Vidnesbyrd om Isafsmeltningens Forløb. Danmarks geol. Unders., II Rk, Nr. 54.

Berthelsen, A., 1963: Dimensioneringsanalyse af Geologisk Institut, Aarhus Universitet. Stencileret skrivelse fremsendt til fakultetet, 16 s.

Larsen, Gunnar, 1986: Geologi i Århus 1961-1986. Aarhus Universitetsforlag, 132 s.

Møller, Mathias, 1927: Fra Aarhusdalen til Horsens Fjord. Medd. Dansk geol. Foren. Bd VII, s. 151-161

Rasmussen, L.Banke, 1988: En jordisk krønike. Træk af DGU's historie 1888-1988. Danmarks geol. unders., Miljøministeriet, 114 s.

The Department of Geology, Aarhus University, 1963; Two years of geology in Aarhus. Stencileret rapport udsendt af Geologisk Institut, 6 s.

Århusstudenternes Håndbog, 1961-1966. Udgivet årligt af Studenterrådet ved Aarhus Universitet.